

**O‘QUVCHILARNI TA’LIM DASTURLARINI O‘ZLASHTIRISHI VA KASBGA
YO‘NALTIRISH MASALALARI**

Abduraxmonov Yodgorbek Abdulaziz o‘g‘li

Toshkent shahar Shayxontohur tuman

102-sonli kimyo va biologiya fanini chuqurlashtirib

o‘qitishga ixtisoslashtirilgan umumta’lim maktabi

o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari

Annotatsiya: Ushbu tezisda maktab o‘quvchilarining ta’lim dasturlarini o‘zlashtirishi hamda kasbga yo‘naltirish jarayonlari to‘g‘risida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim, rahbar mas’uliyati, innovasiya, pedagogik innovatsiya, XXI asr ko‘nikmalari, kasb, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot, hamkorlik, yetakchilik (liderlik).

Ta’lim sohasi mamlakat taraqqiyotining strategik yo‘nalishi hisoblanadi. Joriy yilning 23-sentabrida “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining qonuni tasdiqlandi. Qonunda maktabgacha ta’limdan boshlab, umumiy o‘rta ta’lim, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi, oliy ta’lim, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, maktabdan tashqari ta’limning uzviyligini, mazmun jihatdan ketma-ketligini ta’minlashga alohida ahamiyat berilgan.

Ta’lim dasturlarini mazmunan uzluksiz va uzviylik tamoyili asosida tayyorlashga erishsak, mutaxassis kadrlar tayyorlashda ta’lim sifatiga ijobiy ta’sir qiladigan pedagogik tizimni joriy eta olamiz.

O‘quvchilarni ta’lim dasturlarini o‘zlashtirish va kasbga yo‘naltirishda zamonaviy rahbarning boshqaruvni to‘g‘ri tashkil qilishi katta ahamiyatga egadir. XXI asr ta’limida innovatsion muhitni tashkil qila bilish dolzarb bo‘lib, aynan pedagogik innovatsiyalarni ta’lim tizimiga joriy qila bilish lozim. Bu esa o‘quvchilarni ta’lim dasturlarini o‘zlashtirish va ongli ravishda kasb-hunarlarini tanlashlarida zarur hisoblanadi.

“Innovasiya” tushunchasi lug‘aviy jihatdan ingliz tilidan tarjima qilinganda (“innovation”) “yangilik kiritish” degan ma’noni anglatadi. Innovation ta’lim (ingl. “innovation” – yangilik kiritish, ixtiro) – ta’lim oluvchida yangi g‘oya, meyor, qoidalarni yaratish, o‘zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg‘or g‘oyalar, meyor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarini shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta’lim.

Ta’lim innovatsiyalari – ta’lim sohasi yoki o‘quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida yechish maqsadida qo‘llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.

Pedagogik innovatsiyalarning ta’limiy maqsadi, mazmuni, ta’limni tashkil etish shakl va usullari, rahbar, o‘qituvchi va o‘quvchining birgalikdagi faoliyatini tashkil etish, mazkur faoliyatni boshqarishdagi maqsadga yo‘naltirilgan, har tomonlama o‘ylab chiqilgan aniq o‘zgarishlarni nazarda tutadi. Bir vaqtning o‘zida innovatsiyalarni ta’limning tashkiliy, metodik va amaliy jihatlarida tatbiq etilishi ta’lim sifatini oshirishning asosiy vositasi hisoblanadi. Ta’lim jarayonida pedagogik innovatsiyalar o‘z-o‘zidan paydo bo‘lmaydi. Bunda pedagogik

innovatsiyalarning yaratilishida zamonaviy rahbarning boshqaruvi va mas'uliyati muhim o'ringa ega.

XXI asr ko'nikmalari. XXI asr ko'nikmalari sifatida "4K" ko'nikmalarga katta e'tibor qaratilmoqda.

- **tanqidiy fikrlash (Critical thinking) ko'nikmasi** – mushohada va tahlil orqali muammolarga yechim topish, axborotni tanqidiy baholash, o'z fikri va mulohazalarini shakllantirish;

- **ijodkorlik (Creativity) ko'nikmasi** – maqsadga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo'llash, nostandart fikrlash asosida ilg'or takliflarni ilgari surish, innovatsion yechimlarni ishlab chiqish va ijodiy muammolarni hal qilish;

- **hamkorlik (Collaboration) qilish ko'nikmasi** – maqsadga erishish yo'lida birgalikda ishlash, hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o'zaro qo'llab-quvvatlashga ko'maklashish;

- **muloqot qilish (Communication) ko'nikmasi** – fikrlarni aniq, ravshan ifodalash, suhbatdoshini tinglash va tushunish, ma'lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalana olish.

O'zbekiston ta'limida bu ko'nikmalarni rivojlantirish masalalari bo'yicha amalga oshirilayotgan ayrim tahlillar, qolaversa, o'quvchilarni ko'nikmalar bilan bir qatorfa fanni o'zlashtirishlarida qiyinchiliklarni yuzaga kelishiga ta'sir ko'rsatayotgan omillarni inobatga olish va ular bilan shu omillar orqali diagnostikani amalga oshirish natijasiga deffirinsial yondashuv zarurligini ko'rsatdi. Shuningdek, zamonaviy rahbarda rivojlantirish lozim bo'lgan ba'zi eng muhim ko'nikmalar:

Moslashuvchanlik: tez texnologik taraqqiyot va ijtimoiy o'zgarishlar bilan O'quvchilar hayotlari davomida yangi ko'nikmalarni o'rganishga moslashishlari va ochiq bo'lishlari kerak.

Empatiya: empatiya va hissiy aql mazmunli munosabatlar o'rnatish va turli nuqtai nazarlarni tushunish uchun juda muhimdir.

Axborot savodxonligi: o'quvchilar raqamli asrda ma'lumotni qanday topish, baholash va samarali va axloqiy jihatdan foydalanishni o'rganishlari kerak.

Muammolarni yechish: o'quvchilarni murakkab muammolarni hal qilishga undash chidamlilik va topqirlikni rivojlantiradi. Ular ijodkorlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari bilan muammolarga yondashishni o'rganishlari kerak.

Global xabardorlik: tobora globallashib borayotgan dunyoda o'quvchilar global muammolar, madaniyatlar va istiqbol rejalar haqida tushunchalarini rivojlantirishlari kerak.

Raqamli savodxonlik: texnologiya kundalik hayotda va ishda muhim rol o'ynaganligi sababli, o'quvchilar raqamli savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerak, jumladan kodlash, onlayn xavfsizlik va raqamli vositalardan samarali foydalanish.

Moliyaviy savodxonlik: shaxsiy moliya, byudjet va asosiy iqtisodiy tamoyillarni tushunish o'quvchilarni moliyaviy mustaqillikka va mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi.

Ekologik madaniyat: dolzarb ekologik muammolarni hisobga olgan holda, o'quvchilar ekologik muammolar va barqaror amaliyotlarning ahamiyati haqida tushuncha hosil qilishlari kerak.

Chidamlilik va qat'iyatlilik: qattiqqo'llik va qat'iyatni o'rgatish o'quvchilarga qiyinchiliklar va muvaffaqiyatsizliklarni engishga yordam beradi, o'sish tafakkurini rivojlantiradi.

Fuqarolik pozitsiyasi: o'quvchilar fuqarolik mas'uliyati, demokratiya va ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun o'z jamoalarida faol ishtirok etish orqali jamiyat uchun dahldorlik masalalarini o'rganishlari kerak.

Yetakchilik (liderlik): yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantirish o'quvchilarga tashabbus ko'rsatish, boshqalarni ilhomlantirish va o'z jamoalarida o'zgarishlar qilish imkonini beradi.

Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berish orqali maktab o'quvchilarni XXI asrning murakkab o'zgaruvchan rivojlanishiga yaxshiroq tayyorlashi muhim.

O'quvchilarni fanga oid bilim va ko'nikmalarini yuqori darajada o'zlashtirishlari ham belgilanilayotgan talablardan biridir. O'quvchilarning past o'zlashtirishi turli omillarga bog'liq bo'lishi mumkin, bu muayyan vaziyatga qarab farq qiladi. O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarni o'rganish jarayonida ularda ta'sir ko'rsatayotgan faktorlar aniqlangan. Bular,

Ijtimoiy-iqtisodiy ahvol: kam ta'minlangan oilalar bolalari ko'pincha qo'shimcha muammolarga duch kelishadi, masalan, resurslar va xizmatlardan foydalanish cheklangan, bu ularning akademik natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Motivatsiyaning yo'qligi: o'qishga bo'lgan motivatsiyaning etishmasligi o'quv vazifalariga etarlicha e'tibor bermaslik va yomon o'quv natijalariga olib kelishi mumkin.

Oiladagi muammolar: ajralish, oilaviy mojarolar, kasallik yoki moliyaviy qiyinchiliklar kabi oiladagi muammolar o'quvchilarni o'qishdan chalg'itishi va ularning o'quv natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Qo'llab-quvvatlashning etishmasligi: ba'zi o'quvchilar ota-onalar yoki vasiylar tomonidan qo'llab-quvvatlanmasligi mumkin, bu ularning akademik muvaffaqiyatga erishishini qiyinlashtirishi mumkin.

Xulq-atvor va moslashish muammolari: xulq-atvor, moslashish yoki tartib-intizom bilan bog'liq muammolarga duch kelgan o'quvchilar o'qish va yaxshi baho olishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

O'qituvchi tomonidan yetarlicha e'tibor bermaslik: o'qituvchi tomonidan o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga etarlicha e'tibor bermaslik yoki o'qitish usullarining etarli emasligi yomon natijalarga olib kelishi mumkin.

Salomatlik va psixologik muammolar: sog'ligi yoki psixologik muammolari bo'lgan o'quvchilar diqqatni jamlash, o'rganish va akademik jihatdan qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Til to'siqlari: ona tili o'qitish tilidan farq qiladigan o'quvchilar kurs materialini tushunish va o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

Tegishli o'quv resurslari va xizmatlarining etishmasligi: kitoblar, kompyuterlar, internetga kirish yoki boshqa o'quv resurslarining etishmasligi ham o'quvchilarning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Past o'zlashtirish muammosini hal qilish ko'pincha o'quvchilarni individual qo'llab-quvvatlashni va ta'lim muhitidagi tizimli o'zgarishlarini o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O'zbekiston”,2023. (<https://lex.uz/docs/-6445145>).
2. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni, O'RQ-637-son, 23.09.2020. (<https://lex.uz/docs/-5013007>).
3. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi, O'RQ-798-son, 28.10.2022. (<https://lex.uz/ru/docs/-6257288>).
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” gi PF-60-son Farmoni. (<https://lex.uz/uz/docs/-5841063>).
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5712-son Farmoni. (<https://lex.uz/docs/-4312785>).

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2022-yil 11-mayda qabul qilingan PF-134 Farmoni. (<https://yuz.uz/uz/news/2022-2026-yillarda-xalq-talimini-rivojlantirish-boyicha-milliy-dasturni-tasdiqlash-togrisida>).
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdigi “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3931-son qarori. (<https://lex.uz/ru/docs/-3893416?ONDATE=08.10.2021>).
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 187-sonli qarori. (<https://lex.uz/docs/-3153714?ONDATE2=08.04.2021&action=compare>).
8. Jo‘rayev R.H., Tolipov O‘.Q., Sharipov SH.S. Uzluksiz ta’lim tizimida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. – T.: 2004 y.
9. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.– T.: “Nihol” nashriyoti, 2013, 2016.–279b.